

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова приймальної комісії

Вячеслав ТРУБА

«26» квітня 2024 р.

**ПРОГРАМА
ІСПИТУ ДЛЯ ВСТУПУ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА
ФІЛОСОФІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 033 ФІЛОСОФІЯ**

(шифр і назва спеціальності)

Одеса 2024

Схвалено на засіданні Вченої ради факультету історії та філософії

Протокол № від « » « » 20 р.

Голова Вченої ради факультету

підпис

В'ячеслав КУШНІР

прізвище, ініціали

Вчений секретар

підпис

Олена СИНЯВСЬКА

прізвище, ініціали

Голова атестаційна комісії

підпис

Інна ГОЛУБОВИЧ

прізвище, ініціали

1. Загальні положення

Іспит для вступу для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія передбачає перевірку знань сучасних філософських теорій, закономірностей розвитку філософії на кожному історичному періоді, термінології сучасної гуманітарної науки, особливостей розвитку філософського вчення про буття, свідомість і логіку їх пізнання та уміння використовувати теоретичні знання для розв'язання дослідницьких та практичних завдань у різних умовах.

Програму для складання вступного іспиту зі спеціальності 033 «Філософія» галузі «03 Гуманітарні науки» розроблено відповідно до Правил прийому в ОНУ імені І.І.Мечникова, стандарту вищої освіти магістра з відповідної спеціальності з урахуванням вимог до знань та вмінь, які необхідні для опанування відповідної освітньо-наукової програми на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти.

Мета вступного іспиту – виявлення рівня теоретичних знань вступників, наявності практичних навичок, уміння аналізувати соціальні процеси, робити узагальнення та проводити порівняльний аналіз.

Вимоги до рівня підготовленості вступників. Вступники до аспірантури повинні мати відповідний рівень теоретичної і практичної підготовки, який надає можливість оволодіти знаннями, набути умінь та навичок проведення наукових досліджень, необхідних для здобуття наукового ступеня доктор філософії із спеціальності 033 «Філософія».

Вступник до аспірантури із спеціальності 033 «Філософія» має продемонструвати високий рівень теоретичної та практичної підготовки, знання причин виникнення філософії і основні етапи її розвитку; основні підходи до розв'язання означених проблем; зміст основної літератури з філософії, що вивчається; сучасні уявлення про природу, суспільство, їх взаємодію і сутність людини; загальний культурний контекст, у якому мав місце розвиток світової філософії, глибоке розуміння напрямків філософської думки (платонізм, кантіанство та ін.), виявляти специфічні риси таких філософських напрямків та рухів, як системи взаємопов'язаних філософських понять; зазначити основні підходи до розв'язання загальних проблем філософії; представити у вигляді системи категорій загальні філософські проблеми; аналізувати явища в природі, досягнення науки і події громадського життя; відстоювати свої переконання в дискусіях, а також уміння застосовувати свої знання для вирішення науково-дослідницьких та прикладних завдань.

Вступний іспит проводиться з використанням тестових технологій.

Рекомендований список літератури для самостійного опрацювання носить орієнтовний характер і не виключає власних ініціатив абітурієнтів у доборі та використанні джерел.

2. Зміст програми.

Тема 1. Філософія в системі духовної культури і особливості її самовизначення.

Матеріальна і духовна культури. Що входить в універсум духовної культури? Соціокультурна зумовленість філософії. «Філософія» як принцип життя. Сучасне тлумачення філософії. Знання і цінності в сучасній культурі. Чи можливо адекватно передати цінність за допомогою знання? Чи можлива редукція аксіологічного до когнітивного? Спроба в філософії поєднати знання і цінності. Філософія як рефлексія над основами культури. Філософія як нічийна земля між наукою і релігією (Б. Рассел). Філософія і релігія. Філософія і наука.

Тема 2. Основні проблеми філософії та специфіка їх вирішення.

Особливості філософського усвідомлення світу. Що вивчає філософія? Кант про коло філософських проблем і антропоцентричний характер філософського знання. Джерела філософського знання. «Я знаю, що я нічого не знаю» (Сократ). Межі пізнання і поняття об'єктивної реальності. Основне питання філософії. Своєрідність сучасного вирішення основного питання філософії. Системостворюючі функції основного питання філософії і принцип системності організації філософського знання.

Тема 3. Будова системи філософського знання.

Основні рівні філософського знання на основі онтології (загальне вчення про буття і суще), гносеології (загальне вчення про пізнання), аксіології (загальне вчення про цінності). Класифікація філософських концепцій з точки зору онтології і гносеології. Чому відсутня класифікації філософських вчень з точки зору аксіології?

Тема 4. Функції філософії.

Поняття функції. Зasadничі функції філософії: світоглядна, методологічна і критична. Світогляд як загальне відношення людини до світу і як система координат в діяльності людини. Поділ світу на дві частини: своє «Я» і «не – Я». Чи відноситься рефлексія над власним «Я» до сфери «не – Я»? Наука не може самостійно рефлексувати над своїми засадами. Методологічна функція направлена на визначення загальних принципів наукової діяльності. Критичність як основа розгортання філософського мислення. Філософствувати – це сумніватися. Без елемента сумніву мислення не може навіть початися. Філософія почалася як сумнів в достовірності того знання, що пропонувала міфологія. Методологічний сумнів Декарта: «мислю, отже, існую». Інші функції філософії: інтегративна, пізнавальна, осмислююча, розуміюча, пояснювальна, евристична, аксіологічна, креативна.

Тема 5. Функції філософських категорій.

Історична зумовленість філософських категорій як фундаментальних філософських понять. Онтологічна функція категорій філософії. Однаковість всього, що вивчає філософія. Все є буття, бо воно існує. Головний принцип філософії: все є як одне і теж саме. Форми буття і мислення в системі філософських категорій: річ – властивість – відношення. Онтологічний статус результатів впорядкування речей і процесів. Гносеологічна функція категорій філософії. Категорії як формами пізнання і узагальнення результатів освоєння дійсності. Категорії як засоби класифікації і систематизації реальності. Категоріальна опозиція загальне – одиничне. Аксіологія

як вчення про цінності і філософські проблеми буття людини. Аксиологічна функція категорій філософії. Цінності і знання. Цінність наукового знання. Цінності в естетиці і етиці..

Тема 6. Філософія як теоретична основа світогляду.

Особливості становища людини в природі і потреба в її самовизначенні. Поняття світогляду як сукупність загальних уявлень про себе і світ і про своє місце в цьому світі. Історичні форми світогляду: міфологія, релігія, філософія. Світогляд і наукова картина світу. Відношення — «людина – світ», як основоположна проблема світогляду. Світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу. Рівні світогляду: світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння. Основні підсистеми світогляду: пізнавальна, ціннісна та поведінкова. Головні історичні системи світогляду: космоцентрична, теоцентрична, антропоцентрична. Основні аспекти взаємозв'язку філософії і світогляду: філософія є формою світогляду і світогляд є частиною філософії.

Тема 7. Виникнення філософії та основні етапи розвитку філософської думки.

Передумови виникнення філософії, як критичної форми сприйняття світу. Міфологічна і філософська свідомість. Взаємозв'язок розвитку міфології, релігії та філософії. Доба народження філософії і «Осьовий час» К. Ясперса. Антична філософія – поява поняття «філософія». Специфіка філософської думки в період Середньовіччя. Особливості філософії епохи Відродження. Основи класичної філософії: філософія Нового часу і класична німецька філософія. Своєрідність української філософії. Філософія другої половини ХІХ століття і першої половини ХХ століття.

Тема 8. Антична філософія. Рання грецька філософія (Досократики).

Іонійська філософія: Мілетська школа. Учення Фалеса про воду як основу буття. Анаксимандр та вчення про апейрон. Анаксимен та вчення про повітря як буття та життя взагалі. ***Іонійська філософія:*** Учення Геракліта Ефеського про логос та вогонь як першостихію. Метафоричність філософської мови. Все є Одно. ***Італійська філософія:*** Учення Піфагора про Гармонію і число, як про сутність буття. Число як символ міри і Гармонії. Наука і число. ***Елейська школа:*** Ксенофан і критичність філософської думки. Учення Парменіда про Едине. Онтологія Парменіда. Апорії Зенона та їх доля у подальшому розвитку філософії.

Філософське вчення Емпедокла з Агрієнту про чотири початкові стихії та їх поєднання. Духовний синтез. Світові сили: Любов та ворожнеча.

Атомісти Левкіпп та Демокрит. Вчення Демокрита про природу атомів як елементів буття. Атоми та порожність. Утішання причинним поясненням.

Філософія Анаксагора та його вчення про гомеомерії. Можливість безкінечного поділу гомеомерій. Уява Анаксагора про хаос. Світовий Розум (Нус).

Тема 9. Антична філософія. Класична еллінська епоха (Висока класика).

Загальна характеристика філософії софістів. Протагор та його погляди. Людина як міра усіх речей. Горгій та його погляди на можливості пізнання: Навіть якщо дещо існує, то його неможливо пізнати, але навіть пізнане неможливо виразити; заперечення неможливо осмислити. ***Майєвтичний метод Сократа розшукування істини.*** Іронія та її використання Сократом. Проблема «блага» в

філософії Сократа. Знання як благо. *Мегарська школа*. Незмінні сутності. Абстрактний початок як єдине, що має дійсність. Єдине благо. *Кініки* як філософський напрямок пошуків блага. Благо як стриманість до бажань. Добродієність як єдина умова блаженства. *Школа кіренаїків*: Благо як насолода.

Філософія Платона. Теорія ідей Платона і її критика Аристотелем. Міф про печеру. Антропологія та вчення Платона про державу. Загальна характеристика філософії Платона. Стародавня Академія. Спадщина Платона у історії філософії.

Метафізика Аристотеля. Фізика Аристотеля та його погляди на всесвіт: матерія та форма, учення про основні причини та першодвигун. Людина у філософії Аристотеля, учення про душу. Перипатетична школа.

Тема 10. Антична філософія. Елліністично-римська філософія.

Філософія скептицизму. Три Пірронових питання. Невизначеність речей і недовіра до світу. Епохе: утримання від суджень. Неможливість духа: атараксія. Сума скептичних рішень. Парадокс мислення: скепсис і думка. Позитивне значення скептичного мислення.

Стоїчна школа. Учення Зенона Кітионського. Характер та частини учення ранніх стоїків: логіка, фізика, етика. Пізні стоїки: Сенека (Мудрець і безумець), Епіктет (Виконать, що преднакреслено), Марк Аврелій (Мужність бути).

Епікур та його учення. Проблеми в епікурейській філософії. Епікур: насолодження як благо. Звільнення від страху перед природою, перед богами і подолання страху смерті. Епікурейство у Давньому Римі: гедонізм і підпорядкування страстей.

Філософія неоплатонізму. Система Плотіна. Надчуттєвий світ. Світ явищ у системі Плотіна. Учення Плотіна про возвищенність надчуттєвого світу. Філософія Порфірія. Особливості платонізму Ямвліха. Прокл та остання школа античної традиції. Кінець неоплатонізму як завершення традиції античної філософії.

Тема 11. Середньовічна філософія та її проблеми.

Основні етапи середньовічної філософії: *апологетика (західна і східна), патристика та схоластика*. Релігійний характер філософської думки: ідея Бога. Александрійська школа. Християнський неоплатонізм. Схоластика і екзистенційно-містична лінія середньовічної філософії. Співвідношення віри і знання в християнській філософії. Співвідношення реалій та універсалій. Номіналізм і реалізм. Вчення П'єра Абеляра.

Тема 12. Особливості філософії епохи Відродження.

Основні характерні риси західноєвропейського Ренесансу (ранній — італійський, пізній — північний). Головні напрями і представники. Гуманістичний напрям (XIV — XV століття). Неоплатонівський напрям (сер. XV — кін. XVI ст.): М. Кузанський. Натурфілософський напрям (XVI-XVII століття): Леонардо да Вінчі. Реформаційний напрям (XVI-XVII століття). Політичний напрям (XV-XVI століття): Н.Мак'явеллі. Утопічно-соціалістичний напрям (XV-XVII століття): Т.Мор та Т.Кампанелла .

Тема 13. Філософія Нового часу.

Філософські вчення Ф.Бекон. Ідея позитивного наукового знання в працях Ф. Бекона. Теорія подвійної істини. «Новий органон» та вчення про індуктивний метод. Почуття як основа пізнання. Теорія ідолів. **Філософія Р.Декарта.** Р.Декарт як

засновник сучасного раціоналізму, принцип сумніву, (cogito ergo sum), дуалізм і метод. Проблема начала та дуалізму. Аналітична геометрія. Вчення про метод. Природжені ідеї. Механіцизм та проблема його переборення. **Філософія Б. Спінози.** Вчення Б.Спінози: раціоналізм, монізм, критика дуалізму Р.Декарта, вчення про єдину субстанцію, причинність, необхідність та випадковість, вчення про джерело достовірного знання. Субстанція та її модуси. Проблема пантеїзму. **Філософія Локка.** Сенсуалізм філософії Дж. Локка: емпірична теорія пізнання, вродженні ідеї, свідомість як *tabula rasa*, вчення про матерію «первинні» та «вторинні» якості. Проблема рефлексії, чуттєвих ідей та висновків.

Філософія Г. Лейбниця. Вчення Лейбниця про монадологію і про передумовну гармонію. Вчення про субстанцію (монаду). Динамічність початки світу. Поняття «світової гармонії». Поняття простору та часу). **Філософія Дж.Берклі.** Суб'єктивний ідеалізм Дж.Берклі: принципи буття речей, заперечення існування «первинних» якостей, чи можуть «ідеї» бути копіями речей? Критика матеріалістичної філософії. Неможливість абстракції. Проблема соліпсизму. Бог як причина. **Філософія Д.Юма.** Скептицизм як головний принцип філософії Д.Юма. Проблема причинності. Асоціація ідей та репрезентативна теорія абстракцій та відношень.

Тема 14. Класична німецька філософія.

Філософія І.Канта. «Коперніканський переворот» І.Канта та його головний сенс. Основні питання, поставлені І.Кантом перед філософією. «Річ в собі» наріжний камінь кантівського учення про пізнання. Простір та час і апіорні категорії. Людина як істота двох світів. Природа та свобода. Поняття «категоричного імперативу».

Філософія Г.Гегеля. Гегелівська філософська система та її місце у класичній філософії. Поєднання учення про субстанцію з ученням про суб'єкта. Формальна логіка та діалектична логіка. Логіка як система категорій. Триада як принцип логіки. Абсолютна ідея як вихідний пункт та рушійна сила світового прогресу. «Феноменологія духу».

Тема 15. Тема 3. Сучасна світова філософія

Філософія XIX ст. Перегляд класичної моделі світорозуміння. Шукання нової метафори світу (позитивізм). Програма радикального оновлення філософії — марксизм (Маркс і Енгельс), позитивізм, філософія життя. Відкриття несвідомих поривів життя (А.Бергсон, Ф.Ніцше, А.Шопенгауер). Відмова від суб'єкт - об'єктної дихотомії буття. Світ як тривалість. Екзистенціальна філософія. С.К'єркегор. Німецький екзистенціалізм. Французький екзистенціалізм. Становлення філософської антропології. Персоналізм. Неотомізм.

Специфіка некласичної та постнекласичної філософії. Позитивізм як філософія науки. Емпіріокритицизм (Р. Авенаріус, Е. Мах). Прагматизм. Класичний марксизм (К. Маркс, Ф. Енгельс). Релігійна філософія С. К'єркегора. Філософський песимізм А. Шопенгауера. Філософія життя Ф. Ніцше. Філософія життя як напрямок у філософії (В. Дільтей, О. Шпенглер, Г. Зіммель, А. Бергсон, Х. Ортега-і-Гассет). Неокантіанська теорія пізнання (Г. Коген, П. Наторп, Е. Касіер, Х. Файхінгер). Неокантіанська теорія цінностей (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Неогегельянство.

Сучасна світова філософія. Філософія модерну і постмодерну. Постпозитивізм та аналітична філософія. Розмивання традиційних світоглядних ціннісних позицій. Критика цінностей західної цивілізації. Відмова від проєктів тотального перевлаштування світу. Заперечення репрезентативної гносеології. Націленість на вільне культивування людської суб'єктивності. Постмодерністські проєкти перебудови естетики, політики, філософії. Радикальне оновлення філософського дискурсу. Буття як продукт жадання (Маквард). Методи емансипації свідомості: феноменологічна редукція Е.Гуссерля, герменевтичне коло Г.Гадамера, деконструкція Ж.Дерріда, негативна діалектика Т.Адорно, епістемологія М.Фуко та ін.

Феноменологія (Ф. Brentano, Е. Гуссерль, А. Мейнонг). Психологія. Фундаментальна онтологія М. Гайдеггера. Німецька екзистенціальна філософія (К. Ясперс, М. Бубер). Французьке ніцшеанство (Ж. Батай, П. Клодвський, М. Бланшо). Французький екзистенціалізм (Г. Марсель, Ж.-П. Сартр, С. де Бовуар, А. Камю). Філософська антропологія як напрямок у філософії (М.Шелер, Х.Плеснер, А.Гелен, Л.Бінсвангер, О.Ф.Больнов). Персоналізм. Неотомізм. Філософська герменевтика (Х.-Г.Гадамер, Е.Бетті, П.Рікер).

Неопозитивізм (британський неореалізм, Л. Вітгенштейн, Віденське коло, Львівсько-Варшавська школа, Берлінська група). Аналітична філософія (Філософія буденної мови, Австралійський реалізм, філософія свідомості, мета-етика, пост-аналітична філософія Р. Рорті). Постпозитивізм (К.Попер, Т.Кун, І.Лакатос, П. Фейєрабенд).

Неомарксизм (Д.Лукач, А.Грамші, Е.Блох). Неомарксизм Франкфуртської школи (МХоркхаймер, Т.Адорно, Г.Маркузе, Е.Фромм, В.Беньямін, Ю.Хабермас). Х. Арндт. Ф. Джемсон. Постмарксизм.

Структуралізм (Ф.де Соссюр, К.Леві-Стросс, Л.Альтюссер). П.Бурдьє. Постструктуралізм (Ж.Лакан, Р.Барт, М.Фуко, Ж.Делез, Ж.Дерріда, Ж.Бодріяр, Ж.-Ф.Ліотар, Ю.Кристева).

Філософія в епоху Постмодерна (Дж. Агамбен, С. Жижек, Дж. Ваттімо, П. Слотердайк, А. Бадью, Е. Северино, Ф. Ларуель). Ессекська школа дискурс-аналізу. Спекулятивний реалізм.

Тема 16. Історія філософії в Україні

Особливості типу української філософської парадигми. Джерела української філософської культури. Міфоепічний світогляд проукраїнського етносу (IX—XI ст.). Філософський характер «Велесової книги». Становлення християнського світогляду на Русі. Двовір'я. Філософія Києво-Руської держави (X—XII ст.). «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона Київського. «Слово о полку Ігоревім»: історіософська проблематика. «Моління Данила Заточника»: філософська проблематика твору.

Взаємодія ренесансних та неренесансних ідей в Україні XV - XVI століть. Становлення українського неоплатонізму XIV—XVI ст. (агіографія, ісихазм, ареопагітизм). Осередки культури при магнатських і шляхетських дворах. Острозька академія. Братські школи та їх значення в становленні і поширенні гуманістичних і реформаторських ідей та українські полемісти (І.Вишенський, К.Транквіліон

Ставровецький, М.Смотрицький та інші). Філософське осмислення держави у С.Оріховського-Роксолана.

Сутність Просвітництва як явища в українській філософській культурі. Києво-Могилянський колегіум (1632-1701), Києво-Могилянська академія (1701-1818) та її роль як першого в Україні центру професійно-філософської думки. Філософські ідеї Й.Кононовича-Горбацького, І.Гізеля, С.Яворського, Ф.Прокоповича, Г.Кониського.

Феномен і значення постаті Г.Сковороди в українській культурі. Життя як спосіб філософування. Вчення Сковороди про дві натури і три світи. Критика схоластики у Г.Сковороди. Проблема людини у і «філософія серця» у Г.Сковороди. Концепція «сродної праці» Г.Сковороди.

Український романтизм. Філософський зміст романтизму. М. Гоголь та його місце в філософській культурі України. Кирило-Мефодіївське братство. Філософські погляди його сучасників (М. Костомаров, П. Куліш). Філософські та історіософські погляди Т.Шевченка. П.Юркевич та його «філософія серця».

Розвиток академічної філософії в Україні кінця XIX - початку XX ст. Кантіанство в українській філософській культурі. П.Лодій. Впливи ідей Й.Г.Фіхте. Й.Б.Шад. Шеллінгіанство в українській духовній культурі: Д.Веланський. Гегельянські впливи в українській філософії: С.Гогоцький.

Позитивізм в Україні (В. Лесевич). Неокантіанство в Україні (Г.Челпанов). Філософія «панпсихізму» О. Козлова. «Монодуалізм» Л.Грота. А.Гіляров «Що таке філософія...». Релігійно-філософські погляди В.Зінківського.

Філософські та суспільно-політичні проблеми в творчості діячів української культури другої половини XIX - XX століть. Філософсько-соціологічні погляди громадівців та «Молодої України». Філософські проблеми мови в творчості О.Потебні. Соціальна філософія М.Драгоманова. Феномен «національної ідеї» в осмисленні Т.Зінківського. Історіософія М.Міхновського. Філософія національної ідеї І.Франка. Філософський зміст творчості Л.Українки. Ноосферна концепція В.Вернадського. Історіософія М. С. Грушевського. Соціально-філософські та етичні ідеї в творчості В. Винниченка. Конкордизм. Київська екзистенційна філософія XX ст.: М.Бердяєв, Л.Шестов. Історіософія М.Хвильового.

Філософська думка представників української діаспори (20-80-ті роки). Філософія української національної ідеї за межами України. «Націоналізм» Д.Донцова. Історіософська концепція В.Липинського. Філософські ідеї в творчості І.Лисяка-Рудницького. Осмислення українського національного характеру у О.Кульчицького і М.Шлемкевича. Д.Чижевський як систематизатор історико-філософської спадщини України.

Сучасний стан української філософії. Гносеологічні погляди П.Копніна, М.Тарасенко. Культуроцентризм В.Горського. Переосмислення місця і значення української культури в філософських роботах М.Поповича. Філософський космос С.Кримського. Світоглядно-онтологічний напрямок сучасної української філософії (В.Шинкарук, Є.Бистрицький, С.Пролесєв). О.Забужко і процес «деміфологізації» в сучасній філософській культурі України. Філософсько-антропологічна традиція (В.Табачковський, Н.Хамітов). Філософія діалогу (В.Малахов). Феноменологічний

рух в сучасній українській філософії (А.Богачев, В.Кебуладзе, Н.Іванова-Георгієвська), історико-філософські штудії (М.Ткачук, В.Менжулін). школа системного аналізу в Одесі (А.Уйомов, Л.Терентьева, А.Цофнас).

Тема 17. Онтологія як загальна теорія буття.

Виникнення і внутрішня логіка проблеми буття. Раціональна онтологія: Платон і Аристотель. Сучасна наука про рівні і форми виявлення буття. Класична онтологія та її фундаментальні проблеми. Типи онтологій: ідеалізм і матеріалізм, пантеїзм, монізм, дуалізм, плюралізм. Основні рівні буття (природне, соціальне, духовне). Основні онтологічні категорії, що розкривають зміст буття: матерія, ніщо, якість, кількість, міра, відношення, сутність, явище, річ, дійсність, можливість, необхідність, екзистенція, субстанція. Екзистенція як особливий спосіб буття. Поняття — межової ситуації. Буття як реальність і абстракція.

Буття світу як основа і передумова його єдності. Формування науково-філософського поняття матерії. Філософський зміст категорії — матерія. Основні форми буття. Буття речей, процесів і станів природи. Буття матеріального і ідеального. Рух як спосіб, простір і час як форми існування матерії. Основний понятійний базис сучасних концепції простору і часу. Субстанційна й релятивістська концепції простору і часу, їхнє світоглядне і методологічне значення.

Тема 18. Проблема свідомості в філософії.

Свідомість – предмет філософського дослідження. Поняття свідомості. Проблема свідомості в філософії і в науці та труднощі в її вирішенні. Ідеалізм і матеріалізм про свідомість. Проблема походження свідомості. Свідомість як найвища форма відображення. Багатоманітність феномена свідомості. Природа та структура свідомості. Три основні сфери свідомості: чуттєве, раціонально-когнітивне та емоційно-вольове у структурі свідомості. Евристична і творча функції інтуїції. Поняття і форми суспільної свідомості. Свідомість як функція психічної діяльності людини. Ідеальність свідомості як головна її властивість. Свідомість та мова. Свідомість як сформований внутрішній світ суб'єктивної реальності. Несвідоме, свідоме і надсвідоме.

Тема 19. Гносеологія як філософське вчення про пізнання.

Теорія пізнання. Пізнання як специфічна форма відношення людини до світу. Об'єкт і суб'єкт пізнання. Соціокультурна детермінація пізнавального процесу. Основні складові пізнавальної діяльності: суб'єкт і об'єкт, мета і ціль, засоби та результат. Гносеологія та епістемологія. Сучасні концепції пізнання про можливості та межі пізнавального процесу. Багатоманітність його форм пізнавального процесу. Чуттєве та раціональне, емпіричне і теоретичне, інтуїтивне та дискурсивне у пізнанні. Пізнання як єдність відображення та творчості. Пізнання і знання. Проблема істини в теорії пізнання. Істина та правда. Істина як процес (об'єктивність, абсолютність і відносність, конкретність істини). Істина і хиба, ймовірність і вірогідність. Питання про критерії істини. Знання і мудрість. Рівні знання: віра (гносеологічна віра — believe і релігійна віра - faith), гадка (доксичне знання), дискурсивне («епістемне») знання, «софійне» знання (мудрість). Істина монологічна (наукова, «епістемна») і поліфонічна (філософська, «алетейя»). Концепції істини. Об'єктивність істини. Відносна і абсолютна істина. Проблема конкретності істини. Наукові факт і теорія

Тема 20. Філософія та методологія.

Співвідношення філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів. Діалектика як метод філософського пізнання. Історичний і антропологічний аналіз, як методи філософського пізнання. Комплексність методу філософського дослідження як одночасного використання методів запозичених з різних предметних областей наукового вивчення. Рефлексія (звернення до основ), аналіз (розклад цілого на частини) і синтез (побудова цілого з результатів аналізу), як необхідні компоненти філософських досліджень. Абстрагування та ідеалізація в структурі філософського дослідження.

Сучасна методологія пізнання. Сутність і структура методу як способу організації людської діяльності. Метод, методологія і методика в науці і філософії. Система сучасного методологічного знання та її рівні. Філософська, загальнонаукова та спеціально наукова методологія. Методологія науки: природничо-наукова і гуманітарно-наукова. Поняття наукового дослідження. Основні форми наукового пізнання: проблема, факт, ідея, гіпотеза, концепція, теорія. Основні методи наукового пізнання: спостереження, експеримент, порівняння, опис, вимірювання, моделювання. Своєрідність методології суспільствознавчого пізнання. Роль філософії в методології соціально-гуманітарного пізнання. Основні складові реалізації методологічної функції філософських понять: ідея – принцип, підхід – теоретична система – метод (методологія). Методологія пізнання як форма організації ефективної діяльності людини. Методологія прийняття оптимальних рішень.

Тема 21. Розвиток науки і її емпіричний контроль.

Наукові революції: емпіричний і теоретичний рівні пізнання. Теоретична завантаженість наукового факту. Опис, пояснення і передбачення в наукових теоріях. Емпіричні методи наукового пізнання. Емпіричний контроль наукового знання: принцип верифікації (логічний позитивізм), принцип фальсифікації (К. Поппер). Категорії «річ», «властивість» і «відношення» в структурних моделях буття.

Тема 22. Соціальна філософія як теорія та методологія пізнання суспільства.

Специфіка соціального пізнання. Поняття «соціального». Визначення предмета соціальної філософії. Гуманістична спрямованість соціальної філософії. Головні методологічні принципи соціальної філософії. Категорії та функції соціальної філософії. Соціальна філософія як методологія суспільних наук.

Історична генеза предмета соціальної філософії до XIX ст.

Сучасні соціально-філософські погляди: позитивістська соціально-філософська проблематика (О.Конт, Г.Спенсер); соціальна філософія марксизма (К.Маркс, Ф.Енгельс); психологічний напрям (Л.Уорд, Г.Тард, В.Парето); неокантіанство (В.Віндельбанд, Г.Ріккерт); теорія соціальної дії М.Вебера; Т.Парсонс); теорія коловороту локальних цивілізацій (О.Шпенглер, А.Тойнбі); теоретична соціологія П.Сорокіна; емпірична соціологія та структурно-функціональний аналіз (Т.Парсонс, Р.Мертон); сучасна соціобіологія (З.Фрейд, К.Юнг, Е.Фромм, Г.Маркузе); технологічний детермінізм (Р.Арон, У.Ростоу, Д.Белл, О.Тоффлер, З.Бжежинський).

Тема 23. Суспільство як система. Природа і суспільство.

Соціум як історичний процес. Соціальне буття людини як реальний життєвий процес. Предметність, діяльність і спілкування — форми існування соціуму.

Суспільство як самоорганізуюча і саморозвиваюча система. Суспільство і природа як підсистеми об'єктивної реальності. Функціонування суспільства як природно-історичний процес. Географічне середовище і його роль в житті суспільства. Демографічні чинники суспільного розвитку. Поняття «ноосфера».

Сфери життєдіяльності суспільства. Економічне життя суспільства. Матеріальне виробництво і його особливості в інформаційному суспільстві. Сутність і соціальні наслідки НТР.

Поняття соціальної структури суспільства. Соціальна група. Середній клас. Соціальна структура традиційного, індустріального і інформаційного суспільства. Соціальна мобільність і соціальна стратифікація. Теорії соціального конфлікту (К.Маркс, Р.Дарендорф).

Етносоціальне буття суспільства (етноси, народність, раси, нації). Національний характер, національна самосвідомість, національний дух, національна ідея. Національний менталітет. Проблема національного і загальнолюдського (націоналізм, інтернаціоналізм, космополітизм). Нація і національна мова. Антропология українського народу. Расові ознаки (за Ф.Вовком). Українські типи людей: гегелівська людина, сковородинська людина, шевченківська людина (М.Шлемкевич).

Політичне життя суспільства. Політика як регулятивний механізм функціонування та розвитку соціуму. Політичні відносини та інститути. Держава як елемент політичної системи. Особливості становлення української державності. Інститут влади. Влада і демократія. Проблеми розвитку демократії на сучасному етапі. Парадокси посттоталітарної свідомості. Право і мораль в системі нормативної регуляції. Права людини як філософська проблема.

Духовне життя суспільства. Духовні потреби, духовна діяльність, духовні цінності, духовні відносини. Суспільна та індивідуальна свідомість. Структура суспільної свідомості. Специфіка форм суспільної свідомості.

Тема 24. Філософська антропология

Буття людини у світі природи. Специфіка людського буття. Природа як об'єктивне начало в самій людині. Буття людини як реальний процес її існування. Матеріальні основи буття людини. Буттєвість, свобода і творчість -- сутнісні характеристики людини. Творчо-трансцендентальна природа людського буття.

Свобода, вибір, відповідальність — сутнісні засоби реалізації творчої життєдіяльності людського ества в процесі становлення людської особистості.

Цілепокладання як спосіб людської життєдіяльності, «неантїзація світу» і практика. Антропосоціогенез. Проблема людського начала. Основні детермінанти її появи. Філософська проблема взаємовідношення душі і тіла людини. Плотська і духовна людина. Феномен тілесності. Тіло як носій бутійних змістів. Подолання бінарної опозиції духу і тіла. «Мова тіла». Духовнотворчі певні тіла. Тенденції до перетворення праці в гру. Орієнтація на тілесність сучасної цивілізації — вияв посилення міфологічного елемента в культурі. Воля, віра, почуття як прояви людського ества. Тема життя і смерті у філософії. Кінечність індивідуального

існування людини. Сенс життя людини і людства. Соціальне буття людини як єдність індивідуального і суспільного буття.

Людина і особистість. Філософія особистості. Особистість як продукт соціального середовища, особливості її історичного розвитку. Типи особистості. Суспільна позиція особи, її соціальна роль і взаємодія із соціальною нормою. Історичні типи взаємовідносин особи і суспільства. Відчуження людини в сучасному суспільстві. Проблема оптимізації форм самореалізації людини.

Людське буття як «співбуття». Проблема людської «самості». «Я» та «інші». Проблема інтерсуб'єктивності. Індивідуально-особистісне і соціально-спільнотнісне.

Тема 25. Філософія культури і науки.

Символічний світ людини. Мова, праця, культура — форми символічного буття людини. Мова як вираз внутрішнього духовного світу людини. Феномен мови. Індивідуально-суспільна природа мови як основа комунікації. Єдність і багатоманітність мов. Філософія як мова. Символічна природа культури.

Людиномірна сутність культури. Культура як інобуття людського духу. Внутрішня культура і культура спілкування. Діалоговий характер культури. Загальнозначущість і елітарність культури. Типологія культур. Висока, народна, масова, елітарна культура. Субкультура. Маргінальна культура.

Культура і цивілізація. Багатоманітність культур і цивілізацій. Колоподібні і лінійні концепції розвитку цивілізації. Східна і західна моделі культури, їх взаємовпливи. Пліуралізм сучасних культур і цивілізацій. Україна у світовому геополітичному просторі.

Культура як ціннісне ставлення людини до світу. Світ чуттєво-емоційних переживань людини. Естетичні цінності людини. Краса як досконалість чуттєвого. Цінності практичного буття людини. Праця як цінність. Етичне начало людини. Етика добра. Етика технічної цивілізації. Свобода і відповідальність як цінності сучасної цивілізації. Феномен повноти людського життя. Гармонія вищих цінностей — добра, істини і краси — як ідеал людського буття.

Специфіка науки, її співвідношення з філософією і позанауковим знанням. Методологічні регулятиви розвитку наукового пізнання. Динаміка наукового знання: класична наука — некласична — постнекласична наука. Зміна наукових парадигм. Революції в науці. Гуманізація науки і сцієнтизація культури як тенденція сучасного соціокультурного дискурсу.

Тема 26. Аксиологія: цінність буття і стратегія майбутнього.

Аксиологія в системі культури. Цінності як визначальні характеристики людського буття. Людина в системі цінностей. Структура цінностей.

Цінності як ядро духовного світу людини. Проблема суб'єктивного вибору. Цінність і ціль. Цінність і життєвий смисл. Компоненти ціннісного вибору: переживання, потреби, емоції, віра, воля, ідеал. Цінності як регулятор поведінки людини: нормотворча природа людських взаємин. Праця як цінність.

Базові цінності людського буття. Ціннісні орієнтації. Вищі духовні цінності. Істина, добро, краса. Поняття про духовну досконалість. Потреба в ідеалі. Проблема втілення ідеалу. Ідеал і утопія.

Тема 27. Філософія історії

Історичні виміри людського буття. Філософія історії. Людина як суб'єкт історичного процесу. Особистість в історії. Варіативність історичного процесу. Поліваріантність історичного розвитку. Способи тематизації історичної реальності: соціальна історія, політична історія, історія повсякденності, історія ментальностей.

Проблема сенсу історії. Міфологічна і релігійна історична свідомість. Сакральна і профанна історія. Проекти світової історії. Аісторизм сучасної культурної історії. Модуси історичного часу. Тотальність модусу теперішності в сучасній цивілізації. Ідея кінця історії(Ф.Фукуяма). Постісторичний стан суспільства. Нові типи раціональності: взаємовідношення науки - філософії - релігії. Етика науки. Наука як влада і наука як комунікація.

Тема 28. Філософія та глобальні проблеми сучасності

Космічно-природна основа людського буття. Коеволюційні процеси розвитку людства. Людина як чинник розвитку біосфери. Ідеї В.Вернадського про ноосферу. Глобальні проблеми людства. Імперативи виживання людства: екологічний і моральний імперативи.

Стратегія людства в планетарному масштабі. Управління розвитком людства. Завдання переходу від техногенної до антропогенної цивілізації.

Постісторичне буття людства. Глобальне моделювання майбутнього. Пліуралізм цінностей: проблема культурного порозуміння. Колізії людського самовизначення. Провідні ціннісні орієнтації людства на межі тисячоліть

Історичні виміри людського буття. Філософія історії. Людина як суб'єкт історичного процесу. Особистість в історії. Варіативність історичного процесу. Поліваріантність історичного розвитку. Способи тематизації історичної реальності: соціальна історія, політична історія, історія повсякденності, історія ментальностей. Проблема сенсу історії. Міфологічна і релігійна історична свідомість. Сакральна і профанна історія. Проекти світової історії. Аісторизм сучасної культурної історії. Модуси історичного часу. Тотальність модусу теперішності в сучасній цивілізації. Ідея кінця історії(Ф.Фукуяма).

Постісторичний стан суспільства. Нові типи раціональності: взаємовідношення науки-філософії — релігії.

Етика науки. Наука як влада і наука як комунікація

3. Перелік питань вступного іспиту до аспірантури.

1. Філософія в системі духовної культури і особливість її самовизначення.
2. Основні проблеми філософії та специфіка їх вирішення.
3. Будова системи філософського знання.
4. Функції філософії.
5. Основний зміст філософських категорій.
6. Філософія як теоретична основа світогляду.
7. Виникнення філософії та основні етапи розвитку філософської думки.
8. Антична філософія. Рання грецька філософія (Досократики).
9. Антична філософія. Класична еллінська епоха (Висока класика).
10. Загальна характеристика філософії софістів.

11. Філософія Платона.
12. Філософія Аристотеля.
13. Антична філософія. Елліністично–римська філософія.
14. Середньовічна філософія та її проблеми: апологетика (західна і східна), патристика та схоластика.
15. Особливості філософії епохи Відродження.
16. Філософія Нового часу: проблеми та персоналії.
17. Внесок німецької класичної філософії у світову філософію.
18. Сучасна світова філософія: загальна характеристика, основні течії та напрямки.
19. Основні періоди розвитку філософії в Україні та їх специфіка.
20. Сучасний стан української філософії.
21. Онтологія як загальна теорія буття.
22. Проблема свідомості в філософії.
23. Гносеологія як філософське вчення про пізнання.
24. Співвідношення філософії та методології.
25. Розвиток науки і її емпіричний контроль.
26. Соціальна філософія як теорія та методологія пізнання суспільства. Специфіка соціального пізнання.
27. Історична генеза предмета соціальної філософії до XIX ст.
28. Сучасні соціально-філософські погляди.
29. Соціальне буття як об'єкт філософського аналізу. Природа і суспільство.
30. Філософська антропологія: предмет, завдання, основні напрямки та персоналії.
31. Філософія культури і науки.
32. Аксиологія: цінність буття і стратегія майбутнього.
33. Філософія історії як напрям філософського знання: історичне формування проблематики.
34. Філософія та глобальні проблеми сучасності
35. Історичні виміри людського буття.
36. Постісторичний стан суспільства.

4. Критерії оцінювання знань

«Вступне випробування за наступною програмою укладатиметься з 25 тестових завдань закритого типу із вибором однієї правильної відповіді. До кожного із завдань буде запропоновано 4 альтернативних відповіді. За правильне виконання одного тестового завдання можна отримати 4 бали. Мінімальна кількість тестових балів, яку необхідно отримати для участі у конкурсному відборі – 60. Максимальна кількість – 100».

5. Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основна

1. Баумейстер А. Вступ до філософських студій. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 238 с.
2. Бродецька Ю. Метаморфози сучасної філософії. Ч.1 Мова буття. Дніпро : ЛПРА, 2023. 248 с.
3. Дахній А. Й. Нариси історії західної філософії XIX-XX ст. Львів : Видавництво: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 486 с.
4. Лютий Т. Пригоди філософських ідей Західного світу (від давнини до сучасності). Київ : Темпора, 2019. 384 с.
5. Нікітін Л. Вступ до філософії: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 256 с.
6. Основи філософських знань. Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник / В. Лозовий, М. Требін, М. Горлач, І. Жиленкова, Г. Головченко, І. Кремень, С.Ніколаєнко, С. Пазінич, Цюань Сюй, О. Панфілов. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 1028 с.
7. Петрушенко, В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. Львів : Новий світ, 2012. 667 с.
8. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу «Історія світової та української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії». Львів : Львівська політехніка, 2019. 596 с.
9. Філософія. Навчальний посібник / Ю.М.Вільчинський, Л.В.Северин-Мрачковська, О.Б.Гаєвська та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368с
10. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; під ред. Л.В. Губерського. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків : Фоліо, 2018. 621 с.
11. Філософія: підручник / за ред. І. Бичко. Київ : центр навчальної літератури, 2019. 648 с.
12. Філософія: теоретичний курс : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. Я. В.Шрамка. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. 264 с.
13. Філософія: хрестоматія : у 2 т. Т. 1. Філософська пропедевтика : навч. посіб. Для бакалаврів.../ О. В. Комар, А. А . Кравчук, О. В. Руденко та ін.; заг. ред. д-ра філос. наук, проф. І.С.Добронравової. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2010. 848 с.
14. Філософія: хрестоматія : у 2 т. Т. 2. Теоретична та практична філософія: навч. посіб. Для бакалаврів.../ О.В.Комар, А.А.Кравчук, О.В.Руденко та ін.; заг. ред. д-ра філос. наук, проф. І.С.Добронравової. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2010. 431 с.
15. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. Київ : Знання, 2012. 621 с.
16. Філософський енциклопедичний словник/ В.І.Шинкарук (гол. ред.), Є.Бистрицький, М.О.Булатов, А.Т.Ішмуратов, А.Пролеєв... Київ : Знання, 2002. 744с.
URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_sl_ovnyk.pdf

17. Хамитов Н. Філософія: Бытие. Человек. Мир от метафизики к метаантропологии. Курс лекций. 4-е изд. Київ : 2019. 268с.

18. Хамітов Н. Філософський словник. Людина і світ / Назіп В. Хамітов, Світлана А. Крилова. 2-ге вид, випр. і допов. Київ : КНТ, 2018. 193 с.

19. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей Том перший. Наукові керівники проекту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов / Пер. з франц. Київ : Дух і літера, 2009. 576 с.

20. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том другий. Наукові керівники проекту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов / Пер. з франц. Київ : Дух і Літера, 2011. 488 с.

21. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том третій. Наукові керівники проекту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов / Пер. з франц. Київ : Дух і Літера, 2013. 328 с.

22. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том четвертий. Наукові керівники проекту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов / Пер. з франц. Київ : Дух і Літера, 2016. 440 с.

Додаткова

1. Бистрицький Є.К. Універсальна практичність сьогоденної філософської думки. Філософська думка. 2017. № 3. С. 6-9.

2. Бичко А.К. Історія філософії / Сост. І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. Київ : ЦУЛ, 2001. 648 с.

3. Бичко І.В., Бугров В.А., Ярошовець В.І. Історія філософії: Підручник / за ред. В.І.Ярошовця. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2002. 774 с.

4. Вандишев, В.М. Філософія: екскурс в історію вчень і понять: навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 474 с.

5. Горський В. С., Кислюк К.В. Історія української філософії: Підручник. Київ : Либідь, 2004. 488с.

6. Горбенко Я. Людина і світ: Практичний довідник. Київ : ФОП Співак В.Л., 2011. 432 с.

7. Людина і світ: Підручник. / кол. авт.: Губерський Л.В., Кремень В.Г., Приятельчук А.О., Андрущенко В.П., Скрипка П.І., Цвих В.Ф., Чуйко В.Л., Ярошовець В.І.; голов. ред. Л.В. Губерський. Київ : Основи, 2007. 350 с.

8. Основи української філософії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. І.Й. Козак. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. 191 с.

9. Старовойтова І.І. Історія філософії України : метод. вказівки з курсу "Історія філософії України" для студентів спец. "Філософія" ф-ту історії та філософії ОНУ ім.І.І.Мечникова. ОНУ ім. І.І.Мечникова, Ф-т історії та філософії. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2019. 71 с. : табл. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/28399> (дата звернення: 22.03.2024)

10. Татаркевич, В. Історія філософії [Текст]: в 3-т. Т. 1: Антична і середньовічна філософія. Львів : "Свічадо", 1997. 456 с.

11. Філософія: навч. посіб. /Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та ін.; за ред. І.Ф. Надольного. 8-ме вид., стер. Київ : Знання, 2011. 455 с.

12. Філософія. Хрестоматія: Навчальний посібник/ За ред. Дротянко Л. Г., Матюхіної О. А., Онопрієнко В. І. Київ : Вид-во Національного авіаційного університету, 2009. 244 с.

13. Читанка з історії філософії: У 6 кн. Кн.1.: Філософія стародавнього світу / Редакційна колегія: Г. І. Волинка (голова, керівник творчого колективу), С. О. Кичигін. М. Ф. Тарасенко. Київ : Довіра, 1992. 207 с.

14. Читанка з історії філософії: У 6 кн. Кн. 6.: Зарубіжна філософія XX ст. / Редакційна колегія: Г. І. Волинка (голова, керівник творчого колективу), С. О. Кичигін. М. Ф. Тарасенко. Київ : Довіра, 1993. 239 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова . URL : <http://lib.onu.edu.ua/>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
URL : <http://www.nbu.gov.ua/>
3. Наукова бібліотека ім. М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL : <http://www.library.univ.kiev.ua/>
4. Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.
URL : <http://www.filosof.com.ua/>
5. Найвидатніші філософи світу та України.
URL : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dict.html>
6. Електр. бібліотека кафедри філософії та методології науки філософського ф-т. Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
URL : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/index.html>
7. Філософська енциклопедія Станфордського університету.
URL : <http://plato.stanford.edu/>